

Kirja-arvio

TERVEYSTIETEILIJÄT ITSEYMMÄRRYSTÄ ETSIMÄSSÄ

Alanen – Hyyppä – Järvilehto – Sintonen, Lääketiede ja tieteenteoria. Turku: Kirja-Aurora, 2003.

Teos on kirjoittajien mukaan suunnattu ensi sijassa terveystieteiden jatko-opiskelijoille. Koska heitä ei perusopintojen aikana filosofialla kuormiteta, teoksen tulisi toimia johdantona tieteenfilosofiaan, erityisesti tietoteoriaan. Lisäksi se haluaa saada terveyden tutkijat – muutkin kuin jatko-opiskelijat – pohtimaan ja arvioimaan oman tieteellisen toimintansa perusteita. Teos onnistuu paremmin jälkimmäisessä kuin edellisessä tehtävässä. Filosofisesti viattomalle jatko-opiskelijalle kirjan ajatukset voivat olla vaikeasti omaksuttavia, ja johdantoteokseksi se on liian epäsystemaattinen. Filosofista jo valmiiksi kiinnostuneen tieteenharjoittajan teos sen sijaan voi ohjata uusien kiinnostavien kysymysten tai ajattelijoiden pariin. Teoksella on neljä kirjoittajaa, Pentti Alanen, Matti Sintonen, Markku Hyyppä ja Timo Järvilehto, joista kukin on laatinut yhden teoksen pääluvuista.

Alanen on Turun yliopiston hammaslääketieteen professori, jonka pitkän linjan kiinnostuksesta filosofiaan todistavat tieteenteoriaa käsittelevät julkaisut ja parikymmentä vuotta jatkunut luentotoiminta aiheesta. Alasen avausosuus on eräänlainen tieteenfilosofinen kielikylpy. Se sisältää suuren joukon käsitteitä, luokituksia, lainauksia ja nimiä, maustettuna historiallisilla viittauksilla, käytännön esimerkeillä ja ajankohtaisilla kannanotoilla. Tekstin pääongelmat ovat ajoittainen sekavuus ja, kuten johdantoluennoissakin usein, pinnallisuus. Esimerkiksi logiikkaa koskevan jakson tehtävä kokonaisuudessa jää hämäräksi: lukijalle, joka tuntee filosofista logiikka, se ei sisällä mitään uutta; lukijalle joka ei sitä tunne, se ei mitenkään riitä opettamaan loogista analyysia. Vahvimmillaan teksti on silloin, kun se kytkee filosofiset kysymykset lääketieteelliseen praktiikkaan.

Kuhnilaista paradigman käsitettä Alanen väärinkäyttää surutta: paradigma samaistuu milloin maailmankuvaan, milloin teoriaan, milloin yksittäiseen ennakko-oletukseen. Alasen mielestä jopa arkiset väärinkäsitykset selviävät kätevästi ”paradigmanvaihdoksella”. Paradigman käsite on Alaselle tärkeä, koska hänen tekstinsä keskeinen kysymys on erilaisten käsitteellisten viitekehysten tutkimusta ohjaava merkitys. Alasen mukaan erityistieteiden edustajat tajuavat tutkimusta ”piilevästi ohjaavan tieteenteorian” vain erittäin puutteellisesti jos lainkaan. Hän korostaa, että tieteenfilosofinen tarkastelu voi tehdä sen näkyväksi ja siten avata ovet kritiikille ja hedelmällisille näkökulmanvaihdoksille. Filosofia myös auttaa näkemään ja hyväksymään sen tosiasian, että hermeneuttinen kehä toimii niin potilastyössä kuin kokeellisessa tutkimuksessakin.

Jos Alasen filosofiset lähtökohdat ovat kantilaisuudessa ja fenomenologiassa, Matti Sintonen, kirjoittajajoukon ainoa ammattifilosofi, nojaa angloamerikkalaiseen analyttiseen filosofiaan. Sintonen aiheena on biologian filosofia. Hänen tekstinsä, joka on aiemmin julkaistu teoksessa *Biologian filosofian näkökulmia* (1998), on johdonmukainen ja selkeä esitys angloamerikkalaisen biologian filosofian peruskysymyksistä. Keskiössä on kysymys biologian autonomisuudesta eli siitä, voidaanko biologiset ilmiöt palauttaa kemiallisiin ja fysikaalisiin prosesseihin. Biologian filosofien, myös Sintonen, vastaus tähän kysymykseen on kieltävä. Sintonen esittelee tärkeimmät näkökantaa puoltavat ja sitä vastustavat argumentit. Hän on kirjoittajista ainoa, jolla ei ole terveystieteen koulutusta, mikä näkyy siinä, ettei hän juurikaan kytke käsittelemäänsä filosofisia kysymyksiä lääketieteellisen tutkimuksen tai hoitotyön ongelmiin.

Hyyppän kirjoittama luku käsittelee ”Aivotutkimuksen tieteenteoriaa ja neurofilosofiaa”. Teksti on johdonmukaista, itsenäistä ja kriittistä, ja se on myös kiistatta relevanttia lääketieteen (tai ainakin yhden sen osa-alueen) kannalta. Hän käy läpi erilaisia vastauksia, joita psykofyysiseen dilemmaan (kysymykseen mielen ja ruumiin suhteesta) on eri aikoina annettu. Viime kädessä hän haluaa osoittaa, että neurofilosofian ”kova pähkinä”

(siis psykofyysinen ongelma) onkin itse asiassa Gordionin solmu, jonka voi sivaltaa auki katsoamalla ihmistä uudesta, "holistis-ekologisesta" näkökulmasta, jossa huomioidaan sekä ihmisen kokonaispersoonallisuus että hänen ympäristönsä. Hyyppä tuo selvästi esiin omat mieltymyksensä. Tärkein kritiikin kohde on reduktionistinen neurofilosofia, joka palauttaa mielen toiminnot jäänöksettä aivojen toimintaan. Ajoittain hän lyö myös ohi: termistä "jälkimoderni" tulee leimakirves, jolla voi merkitä kaiken epätieteellisen, mystifioivan ja ihmistä "pirstaloivan", kuten akupunktuurin tai NLP:n. Hyväksytyyn tieteen liepeillä on kuitenkin aina ollut harmaa vyöhyke, jolla vaikuttaa erilaisia puutteellisesti perusteltuja mutta tavalla tai toisella "myyviä" teorioita ja praktiikoita. Tässä ei ole mitään erityisen jälkimodernia. Termin tavallisuudesta poikkeavasta käyttötavasta kertoo sekin, että Hyyppä ei jälkimodernismista puhuessaan lainkaan mainitse jälkimodernisteina tunnettuja filosofeja, joista jotkut (esim. Michel Foucault) ovat kirjoittaneet myös lääketieteen historiaan ja filosofiaan liittyvistä kysymyksistä.

Myös Järvilehto argumentoi psykologian ja neuropsykologian "perinteistä" (reduktionistista ja individualisoivaa) ihmiskäsitystä vastaan ja etsii sille vaihtoehtoa. Järvilehdon vaihtoehto on hänen eliö-ympäristö –teoriaansa, jonka esittelylle ja puolustamiselle luku on omistettu. Siinä missä perinteinen näkemys "sijoittaa" henkiset toiminnot aivoihin ja erottaa yksilön ympäristöstään, Järvilehto etsii tapaa tutkia ihmistä aidosti ympäristönsä osana ja aivoja yhtenä eliö-ympäristö –järjestelmän osana. Samalla ratkeaa myös psykofyysinen dilemma: kun henkistä ja fyysistä ei alunperinkään eroteta, ei ole tarpeen selvittää miten ne "vuorovaikuttavat". Järvilehto havainnollistaa esimerkein teorian soveltamista hoidon ja kuntouttamisen alueella. Siitä huolimatta teorian esittely jää melko abstraktiksi. Olisi ollut kiinnostavaa lukea enemmän siitä, mitä teoria implikoi neuropsykologian tutkimuksen ja käytännön kannalta. Miten teoriaa voidaan testata ja miten sitä on testattu? Kielen ja aivojen välisen suhteen kannalta Järvilehdon luku on kirjan kiinnostavin. Kuten odottaa saattaa, Järvilehto ei hy-

väksy kielellisten toimintojen tai häiriöiden sijoittamista mihinkään tiettyyn aivojen osaan. Myös perinteinen, afasiatutkimuksen kannalta keskeinen jako sensorisiin ja motorisiin toimintoihin (ja häiriöihin) on Järvilehdon mielestä keinotekoinen abstraktio.

Kaksi tieteenteoreettista kysymystä nousee teoksessa ylitse muiden: erilaisten teoreettisten ja maailmankatsomuksellisten viitekehysten tutkimusta ohjaava merkitys (Alanen) ja "psykofyysinen ongelma" (Hyyppä ja Järvilehto). Kirjoittajia yhdistää antireduktionismi: kaikki vastustavat joko biologisten ongelmien redusoimista kemiallis-fyysisiin ja/tai mentaalisten ilmiöiden redusoimista fyysisiin ilmiöihin. Yhdistävistä teemoista huolimatta teos on kokonaisuutena epätasainen. Luvut liittyvät toisiinsa melko löyhästi. Kaksi neljästä pääluvusta käsittelee aivotutkimuksen ongelmia. Muut kaksi käsittelevät yleisempiä kysymyksiä. Vaikka neurologia onkin tietoteoreettisesti latautunein lääketieteen erikoisaloista, se ei ole ainoa filosofisesti kiinnostava lääketieteen osa-alue. Teoksessa on päällekkäisyyksiä ja aukkoja, jotka eivät sovi johdantoteokseen. Esimerkiksi fenomenologiaa, hermeneutiikkaa ja Lauri Rauhalan ajatuksia esitellään useampaan otteeseen. Toisaalta monet lääketieteen filosofian kannalta keskeiset kysymykset (esim. erilaiset sairauskäsitykset, *brain in vat* – ongelma) ja henkilöt (esim. Georges Canguilhem, Michel Foucault tai Ian Hacking) loistavat poissaolollaan. Määrätietoinen toimitustyö olisi kenties jonkin verran voinut lieventää epäyhtenäistä vaikutelmaa. Nyt teoksesta puuttuu yleinen johdanto, joka liittäisi luvut toisiinsa ja esittelisi pääargumentin, ja kokonaisuus kärsii jonkin verran myös lyöntivirheistä, anglisismeista ja paikoin epäyhtenäisestä kirjoitustasusta (William Occamilainen on milloin Occam, milloin Ockham).

Olen kirjoittajien kanssa ehdottomasti samaa mieltä siitä, että tieteen tutkimuksella on paljon annettavaa lääketieteen tutkimukselle – tällaisia teoksia siis tarvitaan. Haluan kuitenkin lopuksi muistuttaa, että tietoteoria on vain yksi tieteen tutkimuksen osa-alue. Kiinnostavin ja innovatiivisin osa tieteen tutkimuksen kenttää on tällä hetkellä siellä, missä filosofian, sosiologian ja historian vä-

liset rajat ovat hämärtyneet. *Lääketieteestä ja tietenteoriasta* historialliset, moraaliset ja yhteiskunnalliset kysymykset on pitkälti häivytetty. Tämä on erityisen valitettavaa kun tutkimuskohteena on lääketiede (medisiina), tieteenala jossa teoria ja käytäntö, tieto ja yhteiskunnallinen valta kietoutuvat erityisen tiiviisti yhteen. Onkin syytä toivoa, että teos täydentyy pian sellaisilla tutkimuksilla, jossa lääketiedettä tarkastellaan paitsi tiedollisena,

myös käytännöllisenä (moraalisena), historiallisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä.

Heini Hakosalo

Historian laitos

Oulun yliopisto

PL 1000

900014 Oulun yliopisto

heini.hakosalo@oulu.fi